

rut 1971, V, 221; Sezgin, *GAS*, I, 619; W. Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 209, 282, 303; "al-İskâfî", *EP* (İng.), IV, 126-127; Nâsır Güzeşte, "İskâfî", *DMBİ*, VIII, 342-346; Josef van Ess, "Eskâfî", *Elr.*, VIII, 601-602.

İSA DOĞAN

İSKÂFÎ, Ebû İshak

(أبو إسحاق الإسكافي)

Ebû İshak Muhammed
b. Ahmed b. İbrâhîm el-Kâtib
el-Karârîti el-İskâfî
(ö. 357/967)

Abbâsî veziri.

Nehrevan'a bağlı İskâf'ta dünyaya geldi. Yetmiş altı yaşlarında vefat ettiğine dair rivayetler dikkate alınarak 281 (894) yılı civarında doğduğu kabul edilebilir. İskâfî nisbesiyle tanınan diğer şahsiyetlerden ayırt edilmek için Karârîti diye anılır. İskâfî, Abbâsî Devleti'nde hâciblik, şahnelik, muhtesiblik gibi görevler üstlenmiş olan Muhammed b. Yâkût'un kâtipliğine tayin edildi (320/932). İbn Yâkût bir süre sonra yetkilerini ona devretti. 321 (933) yılında İbn Yâkût ile Ahvaz'a giden askerler arasında bulunan İskâfî'nin o zamana kadar görülmemiş bir şekilde halkın mallarını müsâdere etmesi, kapalı dükkânları açtırarak ticaret mallarına el koyması (İbn Miskeveyh, I, 255; İbnü'l-Esîr, VIII, 249) halifeyi rahatsız etti. Bunun üzerine İbn Yâkût ve kardeşiyle birlikte yakalanıp göz altına alındı (6 Cemâziyelevvel 323 / 13 Nisan 935), evi yağmalanarak paralarına el konuldu. Ancak Bağdat'taki karışıklıklardan istifade eden İskâfî aynı yılın zilhicce (kasım) ayında hapisten kurtuldu.

Müttakî-Lillâh halife olunca (940) Vezir Ebû Abdullah el-Berîdî'yi azletti. Bunu fırsat bilen İskâfî, Berîdîler'in Bağdat'ı terketmesinin ardından idareye hâkim olan Deylemîler'in lideri Kür Tegin'e vezirliğe talip olduğunu bildirdi ve Kür Tegin'in baskısıyla vezâret makamına getirildi (12 Şevval 329 / 10 Temmuz 941), Kür Tegin de başkumandanlığa tayin edildi. Fakat askerlerin desteğini kazanamayınca otuz dokuz gün sonra görevinden uzaklaştırıldı ve Kür Tegin tarafından tutuklandı. Onun, aynı yıl Halife Müttakî-Lillâh'ın Türk askerleriyle birlikte Berîdîler'e karşı düzenlediği seferde yer alması hâpiste fazla kalmadığını göstermektedir. İbn Râik emîrî'ü-ümerâliğe tayin edilince bir süre onun kâtipliğini yapan İskâfî, yeniden vezir olan Abdullah el-Berîdî'nin az-

ledilmesi üzerine ikinci defa vezâret makamına getirildi (8 Cemâziyelevvel 330 / 29 Ocak 942). Ancak kısa bir müddet sonra Berîdîler'in Bağdat'ı istilâ etmesiyle kaçıp gizlenmek zorunda kaldı ve Berîdîler'in Bağdat'ı terketmesinin ardından tekrar vezirliğe getirildi (18 Şevval 330 / 6 Temmuz 942). Sekiz ay sonra Hamdânîler'den Nâsîrüddevle'nin baskısı ile halife tarafından görevden alınarak tutuklandı ve malları müsâdere edildi. Daha sonra Bağdat'ı terkederek Dimaşk'a yerleşti. Bir süre Hamdânîler'den Seyfûddevele'nin kâtipliğini yaptı. Büveyhî vezirlerinden Ebû Muhammed el-Mühellebî döneminde (950-963) Bağdat'a geri döndü, fakat bir görev almayıp vezir tarafından düzenlenen ilmi ve edebî toplantılara katılmakla yetindi. 348'de (959) Mısır'a giden İskâfî buradan Mekke'ye geçerek hac farızasını yerine getirdi. Muharrem 357'de (Aralık 967) Bağdat'ta vefat etti.

Müttakî-Lillâh döneminin önemli devlet adamlarından olan İskâfî'nin halife nezdinde büyük itibarı vardı. Bağdat'ta kaldığı zamanlar daima etkin rol oynar ve bazan resmî görevi olmadığı halde hadiselerle yön verirdi. İskâfî zulüm ve despotluğuyla tanınmıştır; mal edinme hırsı, görevden alındığı sıralarda mallarının müsâdere edilmesine sebep olmuştur. Ahfeş el-Asgar ve diğerlerinden hadis rivayet etmiş, Muhammed b. Ahmed el-Müfîd ve Ebü'l-Hasan el-Cerrâhî de kendisinden rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir es-Sûlî, *Ahbarü'r-Râzi-Billâh ve'l-Müttakî-Lillâh* (nşr. J. H. Dunne), Beyrut 1403/1983, s. 31, 64-65, 69, 101, 204-205, 222-223, 228, 230, 244-257; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-Zeheb* (Abdülhamîd), IV, 340; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, I, 255, 318-319; II, 18-19, 22-23, 25, 38, 41, 48; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VI, 51; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmiletu Târîhi't-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebü'l-Faz], XI içinde), s. 323, 329, 335-336, 365, 387; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 318; VII, 9; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), I, 215; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 249, 305, 375, 379, 384, 397, 404, 406, 468; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, s. 285; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 105, 107; XVI, 111-112; Safedî, *el-Vâfi*, II, 41; Tefîk Sultân el-Yûzbekî, *el-Vezâre: Neş'etühâ ve te'avvürühâ fi'd-devleti'l-Abbâsiyye*, Bağdad 1390/1970, s. 199-201, 215-216; *Kitâbü'l-Uyûn ve'l-hadâ'ik fi ahbâri'l-hakâ'ik* (nşr. Ömer es-Saîdî), Dimaşk 1972, IV/1, s. 256, 265, 267; IV/2, s. 360-361, 363; ayrıca bk. İndeks; Şâkir Mustafa, *Mevsû'atü düveli'l-âlemi'l-İslâmî ve ricâli-hâ*, Beyrut 1993, I, 360; K. V. Zetterstéen, "İskâfî", *IA*, V/2, s. 1078; D. Sourdel, "al-İskâfî", *EP* (İng.), IV, 127.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

İSKÂFÎ, Hatîb

(الخطيب الإسكافي)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh
el-Hatîb el-İskâfî
(ö. 420/1029)

Arap dili ve edebiyatı âlimi.

Aslen İsfahanlıdır. Hocası Sâhib b. Abbâd'dan nakledilen bir rivayete göre İsfahan esnafından üç kişi dışında âlim yetişmemiştir. Bunlardan biri (Ebû Ali el-Merzûki) dokumacı, diğeri (Ebû Mansûr b. Mâside) hallâc, üçüncüsü de (Ebû Abdullah el-Hatîb) ayakkabıcıdır (Yâkût, IX, 215). İsfahan'dan ayrılıp Rey'e giden ve muhtemelen tahsilini burada tamamlayan İskâfî hatiplik yaptığı için "Hatîb" lakabıyla tanınmıştır.

Eserleri. 1. *Dürretü't-tenzil ve guretü't-te'vil*. Kur'an-ı Kerîm'deki müteşâbih âyetlerin açıklamasına dairdir (Kahire 1327/1909; Beyrut 1393/1973). 2. *Mebâdî'ü'l-luğa*. İskâfî daha çok Halîl b. Ahmed'in *Kitâbü'l-Ayn*'i, Ebû Amr eş-Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Cim*'i, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın *el-Garîbü'l-muşannef*'i, Ebû Abdullah İbnü'l-A'râbî'nin *Kitâbü'n-Nevâdir*'i ve İbn Düreyd'in *Cemheretü'l-luğa*'sına dayanarak hazırladığı bu lugatıyla tanınır. Önemli müterâdifleri, eski Arap şiirinde geçen ve özellikle Kur'an tefsiriyle ilgili olan garip kelimeleri, Câhiliye devrinde ay ve hafta günlerinin isimlerini, lafızları bir, anlamları değişik, yahut lafızları ayrı, anlamları aynı olan kelimeleri ihtiva eden eserin benzeri çalışmalar arasında önemli bir yeri vardır. Sarf ve nahivle ilgili i'lâl, kalb, cem' şekilleri, iştikak, ibdâl gibi meseleleri incelemesi, daha önceki sözlüklerde yer almayan bazı kelimeleri ihtiva etmesi eserin diğer özelliklerindedir. Müellif, bu eserinde metot hataları yapmak, bir kısım beyitleri sahiplerine isnat ederken yanılmak, müenneslik ve müzekkerlik gibi konularda dikkatsiz davranmakla eleştirilmiştir. *Mebâdî'ü'l-luğa*'nın kısmî bir neşrini Mahmûd Şükrî el-Âlûsî (*Mecelletü'l-Mesrîk*, sy. 11 [Beyrut 1900], s. 498-502), tam neşrini ise Muhammed Bedreddin en-Na'sânî (Kahire 1325/1907) gerçekleştirmiştir. 3. *Halûku'l-insân*. İnsan organlarıyla ilgili isim ve sıfatların örneklerle incelendiği eseri Hıdır Avvâd el-Ukl neşretmiştir (Amman-Beyrut 1411/1991). 4. *Luflu't-tedbir fi siyaseti'l-mülûk* (nşr. Ahmed Abdülbâki, Bağdad 1964; Beyrut 1979). İskâfî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Ğalaţu Kitâ-*